

**ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.І. ПИРОГОВА**

Кафедра біологічної та загальної хімії

СМІРНОВА О. В.

**ЕЛЕМЕНТИ ЯКІСНОГО ТА КІЛЬКІСНОГО
АНАЛІЗУ**

Комп'ютерна верстка – Нечипорук В.М.

Корректор – Сулим О.Г.

переклад

Вінниця 2014

Зміст

I. Хімія біогенних елементів та основи якісного аналізу.....	3
1) s-Елементи	4
2) p-Елементи	7
3) d-Елементи	13
4) Окисно-відновні реакції.....	19
5) Комплексоутворення в біологічних системах	22
II. Розчини..	29
1) Загальна характеристика розчинів.....	29
2) Способи вираження концентрації розчинів.....	33
III. Основи титриметричного аналізу....	36
1) Алкаліметрія	38
2) Ацидіметрія	40

ХІМІЯ БІОГЕННИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТА ОСНОВИ ЯКІСНОГО АНАЛІЗУ

Поширеність хімічних елементів в земній корі нерівномірна. Самий поширений елемент - кисень - 47,2%, потім кремній - 27,6%, з металів - алюміній - 8,8%.

Взаємозв'язок хімічного складу земної кори, світового океану та хімічного складу живих організмів показав у своїх працях академік В. І. Вернадський, який вважав, що живі організми і земна кора складають єдине ціле - *біосферу*.

Біосфера - певне середовище, яке перетворено людиною і космічним випромінюванням і пристосоване до життя.

Основні положення теорії В.І.Вернадського:

1. Створив науку *біогеохімію* - роль живої речовини в міграції і концентрації хімічних елементів в земній корі (кругообіг), а також значення хімічних елементів у життєдіяльності і еволюції живих організмів.
2. Живі організми і земна кора це єдина система. Живі організми беруть активну участь в геохімічних процесах хімічних елементів.
3. Хімічний склад земної кори і живого організму схожий.
4. Організм асимілює з навколишнього середовища необхідні елементи, концентруючи їх в певних органах і тканинах.
5. Біогеохімічні провінції (ендемичний зуб, ендемічна подагра, карієс зубів і т.д.).

Недолік або надлишок деяких елементів в земній корі може привести до різних ендемічних захворювань. Такі території називаються біогеохімічними провінціями.

Біогеохімічні провінції в Україні:

- 1) західні області України, деякі райони Криму, Крижопільський район у Вінницькій області - нестача йоду;
- 2) Полісся - недолік Co, Zn, Mn, Mo, B - причина розсіяного склерозу;
- 3) Донбас - видобуток ртуті - часті інфекційні захворювання, руйнування зубів, хвороби кісток і суглобів.

В навколишнє середовище потрапляє багато токсичних речовин: CO, CO₂, SO₂, H₂S, сполуки Pb, Hg і ін. Задача хіміків, екологів, медиків вести активну роботу щодо запобігання зараження населення.

В живих організмах виявлено близько 80 хімічних елементів. Вони відіграють певну роль у розвитку організму і називаються *біогенними елементами*.

Організм людини отримує хімічні елементи з їжею і водою, з повітря. З них виділяють елементи органогени - С, Н, О, N, P, S, процентний вміст яких в організмі людини 97,4% і які становлять основу життя.

Залежно від процентного вмісту елементи в організмі людини діляться на:

- а) макроелементи 10-2% і більше - С, Н, О, N, P, S, Na, Ca, K, Mg, Cl;
- б) мікроелементи 10⁻³ - 10⁻¹²% - Mn, Cu, Fe, Zn, Co, I, Mo.

ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ І БІОЛОГІЧНА РОЛЬ s-ЕЛЕМЕНТІВ ТА ЇХ СПОЛУК

s-Елементами називаються хімічні елементи, в яких заповнюється s-підрівень зовнішнього енергетичного рівня.

Це елементи I-A і II-A груп періодичної системи Д. І. Менделєєва. Електронну конфігурацію, тобто розподіл електронів по енергетичним рівням і подуровням, для атомів і іонів s-елементів можна показати на прикладі Na і Ca:

У групі посилюються металеві властивості.

Ступені окислення і основні сполуки s-елементів показані
в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика деяких s -елементів

Елемент, ступінь окиснення	Оксиди	Пероксиди	Гідроксиди	Солі
H ₂ , +1, -1	H ₂ O	H ₂ O ₂		
Na, +1	Na ₂ O	Na ₂ O ₂	NaOH	NaCl, Na ₂ CO ₃ , NaNO ₃ , Na ₂ SO ₄ , NaHSO ₄ , Na ₃ PO ₄ , NaH ₂ PO ₄ , Na ₂ HPO ₄
Ca, +2	CaO	CaO ₂	Ca(OH) ₂	CaCl ₂ , CaCO ₃ , Ca(NO ₃) ₂ , CaSO ₄ , Ca(HSO ₄) ₂ , Ca ₃ (PO ₄) ₂ , Ca(H ₂ PO ₄) ₂ , CaHPO ₄

Біологічна роль s - елементів

Таблиця 2

Таблиця 2

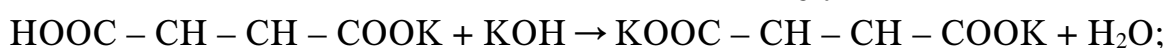
Елемент	Знаходження і роль в організмі	Лікарські речовини	Токсична дія, антидоти
Н	Елемент-органоген	H_2O_2 -- 3-% -- антисептик; місцевий кровоспинний засіб; HCl -- 8,2-8,3% -- при зниженій кислотності шлункового соку.	-
Na	Позаклітинний катіон. Буферні системи, осмос, К,Na—насос.	NaCl -- 0,9% -- фізіологічний розчин (ізотонічний розчин) – простий кровозамінник; для приготування розчинів лікарських речовин; NaCl -- 4-10% -- гіпертонічні розчини для гіпертонічних повязок; NaHCO_3 - питна сода, антацидний засіб; Na_2SO_4 – легко проносне.	-
Ca	Кісткова і зубна тканини у вигляді сполук: $\text{Ca}_5(\text{OH})(\text{PO}_4)_3$ або CaCO_3 $3\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$ H_2O	CaCl_2 -- протиалергічний, протизапальний препарат; підвищує згортання крові. Са-глюконат -- протиалергічний, протизапальна дія; $2\text{CaSO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$ -- палений гіпс для	-

		гіпсових пов'язок.	
Mg	Внутрішньоклітинний іон; Протиспазмуюча дія	MgSO ₄ – 25%-ний розчин, сильне проносне, MgO -- палена магнезія, антацидна дія; MgCO ₃ Mg(OH) ₂ 3H ₂ O -- біла магнезія, антацидна дія; 3MgO 4 SiO ₂ H ₂ O -- тальк, адсорбуючий засіб для присипок.	
Ba	Сітківка ока	BaSO ₄ -- контрастна речовина в Рентгеноскопії	Розчинні солі Ba ⁺² токсичні; антидоти -- Na ₂ SO ₄ , MgSO ₄

Якісні реакції на s-елементи

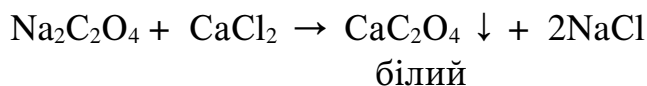
1. Якісна реакція на іон калія.

В пробірку внести 5 крапель винної кислоти (тартрату), додати 2 краплі розчину КОН і потерти скляною паличкою стінки пробірки до утворення осаду. Потім додати 2-3-краплі КОН.

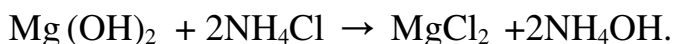
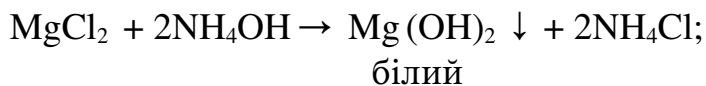
2. Якісна реакція на іон кальцію.

В пробірку внести 2 краплі розчину $\text{Na}_2\text{C}_2\text{O}_4$, додати 1 краплю розчину CaCl_2 .

3. Якісна реакція на іон магнію.

В пробірку внести 2 краплі розчину MgCl_2 і додати по краплям розчин аміаку до утворення осаду. Потім додати розчин NH_4Cl до повного розчинення осаду.

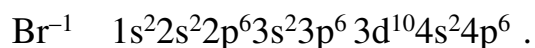
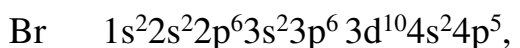
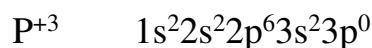
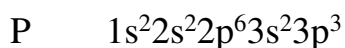

ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ І БІОЛОГІЧНА РОЛЬ p-ЕЛЕМЕНТІВ ТА ЇХ СПОЛУК

p-Елементами називають хімічні елементи, в яких заповнюється p-підрівень зовнішнього енергетичного рівня.

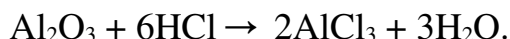
Це елементи III-A, IV-A, V-A, VI-A та VII-A груп періодичної системи Д.І.Менделєєва.

Електронну конфігурацію, тобто розподіл електронів по енергетичним рівням і підрівням, для атомів і іонів p-елементів можна показати на прикладі P і Br:

В періоді посилюються неметалічні властивості.

Алюміній проявляє амфотерні властивості, тобто сам алюміній Al, його оксид Al_2O_3 і гідроксид $Al(OH)_3$ можуть взаємодіяти і з кислотами і з лугами:

В цій реакції алюміній оксид проявляє осн вні властивості.

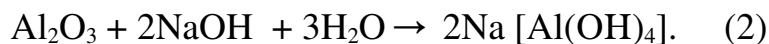
При сплавленні алюміній оксиду з лугом утворюється натрій алюмінат:

(Для виведення формули натрій алюмінату слід предположити, що якби алюмінію оксид міг взаємодіяти з водою, то йому відповідала б кислота $HAIO_2$:

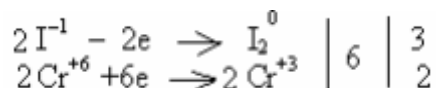
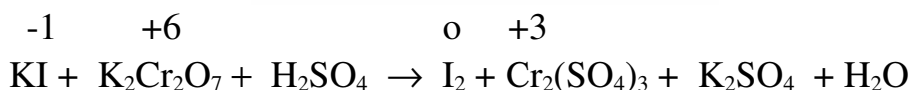
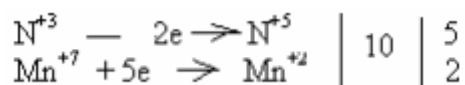
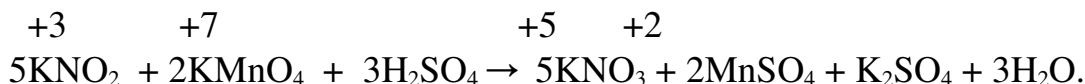

У водному розчині утворюється комплексна сполука:

В реакціях 1 і 2 алюмінію оксид проявляє амфотерні властивості.

Багато р-елементів проявляють окисно-відновні властивості:

Ступені окиснення і основні сполуки деяких р-елементів вказані в таблиці 3.

Таблиця 3

Елемент, ступені окиснення	Кисневі і водневі сполуки	Кислоти, Основи	Солі
Al, +3	Al_2O_3	$Al(OH)_3$	$AlCl_3$, $Al(NO_3)_3$, $Al_2(SO_4)_3$, $AlPO_4$ $NaAlO_2$
C, +2 +4	CO, CO ₂	H ₂ CO ₃	карбонати- Na_2CO_3 , гідрокарбонати- $NaHCO_3$

N, -3 +1 +2 +3 +4 +5	NH ₃ , N ₂ O NO N ₂ O ₃ NO ₂ N ₂ O ₅	NH ₄ OH HNO ₂ HNO ₃ + HNO ₂ HNO ₃	NH ₄ Cl, (NH ₄) ₂ SO ₄ , NH ₄ NO ₃ несолеутворюючий несолеутворюючий нітри – NaNO ₂ , Ca(NO ₂) ₂ нітрати + нітри – NaNO ₃ + NaNO ₂ нітрати – NaNO ₃ , Ca(NO ₃) ₂
P, -3 +3 +5	PH ₃ , P ₂ O ₃ , P ₂ O ₅	H ₃ PO ₃ H ₃ PO ₄	Фосфіти – Na ₃ PO ₃ фосфати – Na ₃ PO ₄ гідрофосфати – Na ₂ HPO ₄ дигідрофосфати – Na ₂ HPO ₄
S, -2 +4 +6	H ₂ S SO ₂ SO ₃	H ₂ S H ₂ SO ₃ H ₂ SO ₄	сульфіди - Na ₂ S, CaS гідросульфідів – NaHS, Ca(HS) ₂ сульфіти- Na ₂ SO ₃ , CaSO ₃ гідросульфідів- NaHSO ₃ , Ca(HSO ₃) ₂ сульфати – Na ₂ SO ₄ , CaSO ₄ гідросульфати -NaHSO ₄ , Ca(HSO ₄) ₂
Cl, -1 +1 +3 +5 +7	HCl	HCl HClO HClO ₂ HClO ₃ HClO ₄	хлориди – NaCl, CaCl ₂ гіпохлорити – NaClO, Ca(ClO) ₂ хлорити – NaClO ₂ гіпохлорати – KClO ₃ (бертолетова сіль) перхлорати – KClO ₄
Br, -1, +1, +3	HBr	HBr	Броміди - NaBr, CaBr ₂
I, -1, +1, +3	HI	HI	Йодиди - NaI, CaI ₂

Біологічна роль р-елементів

Таблиця 4

Еле-мент	Знаходження і роль в організмі	Лікарські речовини	Токсична дія, антидоти
В	Вуглеводно-фосфорний обмін	H_3BO_3 – дезинфікуючі властивості (краплі для очей і вух) $Na_2B_4O_7$ (бура) – антисептик.	
Al	кров, приймає участь в побудові епітеліальної і сполучної тканини	$Al(OH)_3$ – адсорбуючі і антацидні властивості; <i>альмагель</i> – водна суспензія; $Al_2O_3 \cdot 2SiO_2 \cdot 2H_2O$ – каолін, Адсорбуючі властивості; $Al_2(SO_4)_3$ – кровоспинний засіб, протимікробна дія; $KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$ (квасци) – Кровоспинний засіб, Протимікробна дія; $Al_2(SO_4)_3$ – для очищення води.	
С	Органоген, 21,15%	С (карболен, активоване вугілля) – адсорбує гази при метеоризмі, токсичні речовини; CO_2 – стимулююча дія на центр дихання, інгаляції, ванни;	Вугільний пил – антракоз; CO - чадний газ; антидот – кисень;

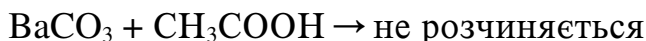
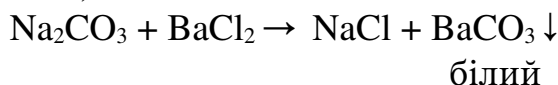
		NaHCO_3 - питна сода, антацидний засіб.	
Si	Кришталік ока, волосся; надає міцність, еластичність тканинам.	кремній карбід та оксид застосовують у стоматології.	SiO_2 – пил викликає сілікоз;
Pb	біологічна роль не вивчена	$(\text{CH}_3\text{COO})(\text{OH})\text{Pb}$ – свинцева вода; протизапальна, протимікробна дія.	Pb^{+2} – токсичний, зв'язує SH-групи білків-ферментів;
N	Органоген; 3,1%; білки, нуклеїнові кислоти.	NH_4OH – 9,5-10,5% розчин, Подразнююча дія на ЦНС; NH_4Cl – диуретик; NaNO_2 – судинорозширюючий засіб; N_2O – інгаляційний наркоз.	
P	Органоген; 0,95%; нуклеїнові кислоти, АТФ, кісткова та зубна тканина $\text{Ca}_5(\text{OH})(\text{PO}_4)_3$ або $\text{CaCO}_3 \cdot 3\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$	кальцій гліцерофосфат– зміцнюючий засіб; АТФ – енергетичний препарат.	P білий - сильна отрута; антидот 0,5% розчин CuSO_4 .
As	Мозкова тканина, м'язи; приймає участь в синтезі гемоглобіну	As-органічні сполуки – для лікування венеричних хвороб; As_2O_3 – некротизує тканину (застосовується в стоматології)	As_2O_3 – білий миш'як, сильна отрута; антидоти – Na_2S , MgS , $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$
O	Органоген; 62,4%	$\text{O}_2 + \text{CO}_2$ - збуджує дихальний центр;	

S	Органоген; 0,16%; білки, амінокислоти – цистеїн, метіонін;	S(очищена)–протимікробна дія; SO ₂ – дезинфікуючий засіб; Na ₂ SO ₄ – легко проносне; S-органічнісполуки– сульфамідні препарати – протимікробна дія; H ₃ C-SO-CH ₃ – димексид; добре проникає через біологічні мембрани; протизапальна дія.	SO ₂ – подразнююча дія на слизові оболонки дихальних шляхів та очей.
F	Кісткова і зубна тканина Ca ₅ (PO ₄) ₃ F	NaF, KF – для лікування карієсу	Надлишок фтору викликає <i>флуороз</i> або крапчату емаль
Cl	Шлунковий сік, позаклітинний аніон	HCl -- 8,2-8,3% --при пониженній кислотності шлункового соку; NaCl – 0,9% розчин, простий кровозамінник; CaCl ₂ +Ca(OCl) ₂ – хлорне вапно, хлорамін– дезінфікуючий засіб	Cl ₂ – газ, подразнююча дія на слизові оболонки
Br	Гипофіз, нирки; посилює процеси гальмування ЦНС	NaBr, KBr, NH ₄ Br – заспокійливі засоби	
I	Щитовидна залоза (гормон тироксин)	I ₂ спиртовий розчин – 5%,10% - дезінфікуючий засіб; I ₂ + водний розчин KI – розчин Люголя – дезінфікуючий засіб при ангнах	

Якісні реакції на р-елементи

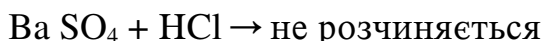
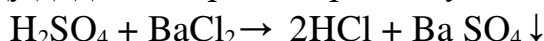
1. Якісна реакція на карбонат-аніон

В пробірку внести 2 краплі розчину Na_2CO_3 і додати 2 краплі розчину BaCl_2 . Вказати зовнішній ефект реакції. До осаду додати розчин оцетової (ацетатної) кислоти.

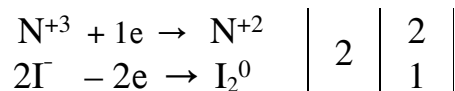
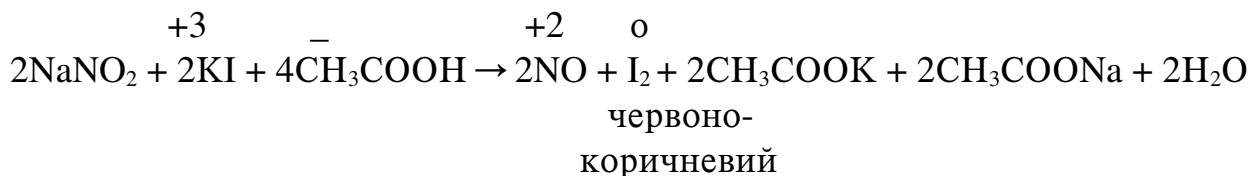
2. Якісна реакція на сульфат – аніон.

В пробірку внести 2 краплі розчину H_2SO_4 і додати 2 краплі розчину BaCl_2 . До осаду додати 5 крапель розчину HCl .

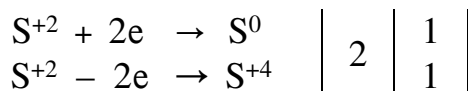
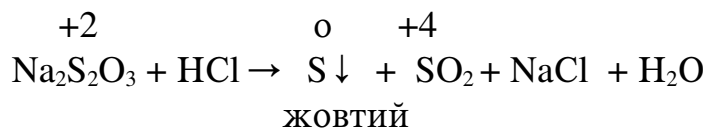
3. Якісна реакція на нітрит – аніон.

В пробірку внести 2 краплі розчину NaNO_2 , додати 2 краплі розчину оцетової (ацетатної) кислоти CH_3COOH і 2 краплі розчину KI .

4. Якісна реакція на тіосульфат – аніон.

В пробірку внести 3 краплі розчину $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ і додати 2 краплі розчину HCl .

ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ І БІОЛОГІЧНА РОЛЬ d-ЕЛЕМЕНТІВ ТА ЇХ СПОЛУК

d-Елементами називаються хімічні елементи, в яких заповнюється d-підрівень передостаннього енергетичного рівня.

Це елементи I-Б, II-Б, III-Б, IV-Б, V-Б, VI-Б, VII-Б і VIII-Б груп періодичної системи Д.И.Менделєєва.

Електронну конфігурацію, тобто розподіл електронів по енергетичним рівням і підрівням, для атомів і іонів d -елементів можна показати на прикладі V і Cu:

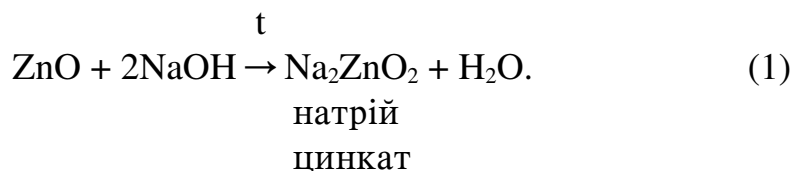

d – Елементи це метали. Деякі з них проявляють амфотерні властивості. Так Zn, Cr і в меншій степені Fe, а також їх оксиди і гідроксиди можуть взаємодіяти як з кислотами так і з лугами.

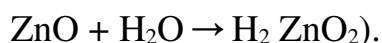

В цій реакції ZnO проявляє осн вні властивості.

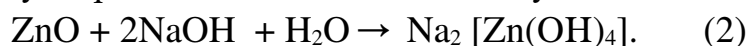
При сплавленні ZnO з натрій гідроксидом проявляються кислотні властивості цинк оксиду:

(Для виведення формули солі натрій цинкату слід передбачити, що якби цинк оксид міг взаємодіяти з водою, то йому відповідала б кислота H_2ZnO_2 :

У водному розчині утворюється комплексна сполука:

В реакціях 1 і 2 ZnO проявляє амфотерні властивості.

Більшість d-елементів мають змінну валентність, тому вони утворюють кілька оксидів з різними властивостями, яким відповідають основи чи кислоти (таблиця 5):

Таблиця 5

Елемент	Ступінь окислення	Властивості	Оксид	Основа	Кислота	Солі
Mn	+2	осн вні	MnO	Mn(OH) ₂	–	MnCl ₂
	+4	амфотерні	MnO ₂	Mn(OH) ₄	–	K ₂ MnO ₃
	+7	кислотні	Mn ₂ O ₇	–	HMnO ₄	KMnO ₄
Fe	+2	осн вні	FeO	Fe(OH) ₂	–	FeCl ₂ , FeSO ₄
	+3	амфотерні	Fe ₂ O ₃	Fe(OH) ₃	–	FeCl ₃ ,

	+6	кислотні	–	–	–	Fe ₂ (SO ₄) ₃ NaFeO ₂ K ₂ FeO ₄
Zn	+2	амфотерні	ZnO	Zn(OH) ₂	–	ZnCl ₂ , Na ₂ ZnO ₂

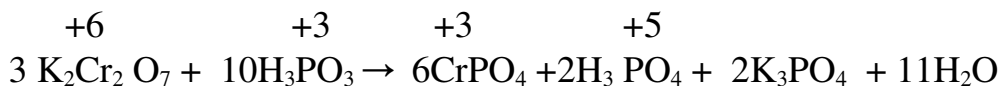
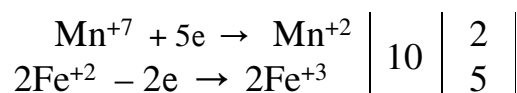
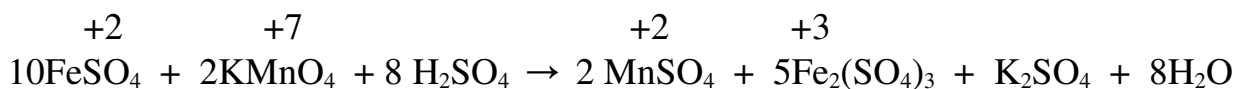
Знак « – » означає, що сполука не існує або нестійка.

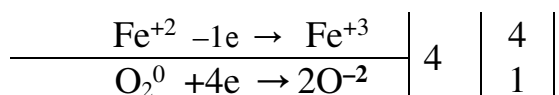
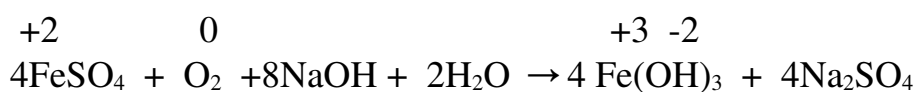
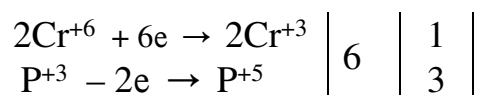
Більшість d-елементів проявляють *окисно-відновні* властивості, які змінюються в залежності від ступеня окиснення (таблиця 6):

Таблиця 6

Елемент	Ступінь окиснення	Окисник або відновник
Fe	+2	відновник
	+3	окисник і відновник
	+6	окисник
Cr	+2	відновник
	+3	відновник і окисник
	+6	сильний окисник
Mn	+2	відновник
	+4	окисник і відновник
	+6	окисник і відновник
	+7	сильний окисник

Окисно-відновні властивості d-елементів покажемо на прикладах:

Ступінь окислення і основні сполуки деяких d-елементів показано в таблиці 7.

Таблиця 7

Елемент, ступінь окислення	Кисневі сполуки	Кислоти, основи	Солі
Cr, +3	Cr ₂ O ₃	Cr(OH) ₃	CrCl ₃ , Cr ₂ (SO ₄) ₃
+6	CrO ₃	H ₂ CrO ₄ , H ₂ Cr ₂ O ₇	NaCrO ₂ K ₂ CrO ₄ , K ₂ Cr ₂ O ₇
Mn +2	MnO	Mn(OH) ₂	MnCl ₂ , MnSO ₄
+7	Mn ₂ O ₇	HMnO ₄	KmnO ₄
Fe +2	FeO	Fe(OH) ₂	FeCl ₂ , FeSO ₄
+3	Fe ₂ O ₃	Fe(OH) ₃	FeCl ₃ , Fe ₂ (SO ₄) ₃ NaFeO ₂
Cu +2	CuO	Cu(OH) ₂	CuCl ₂ , CuSO ₄
Zn +2	ZnO	Zn(OH) ₂	ZnCl ₂ , ZnSO ₄ Na ₂ ZnO ₂

Для d-елементів характерно утворення комплексних сполук, про що буде розглянуто далі.

Біологічна роль d-елементів

Таблиця 8

Елемент	Знаходження і роль в організмі	Лікарські речовини	Токсична дія, антидоти
Fe	гемоглобін (Fe ⁺²); каталаза та пероксидаза (Fe ⁺² ↔ Fe ⁺³); цитохром c	FeCl ₃ 6H ₂ O – кровоспинне; препарати заліза для лікування залізодефіцитної анемії	

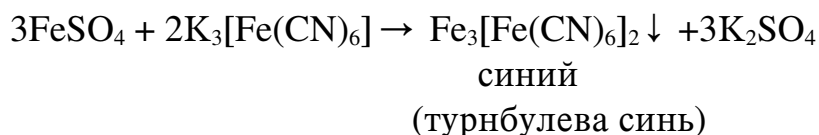
	(Fe ⁺² ↔ Fe ⁺³); процессы крово́творення і переміщення електронів		
Cr	ферменты пепсин, трипсин; обмін глюкози	хром піколінат при діабеті	сполуки Cr ⁺⁶ спричиняють хвороби шкіри
Mn	легкие, мышцы; активатор ферментов	KMnO ₄ – антисептик	
Co	процессы крово́творения	вита́мин B ₁₂ (ціанкобала́мин)	
Ni	поджелудочная железа; влияет на углеводный обмен		канцероген
Mo	фермент ксантинооксидаза; метаболизм пуринов		при избытке нарушается пуриновый обмен – эндемическая подагра
Cu	печень; процессы крово́творения		При избытке меди – болезнь Вильсона; CuSO ₄ – антидот при отравлении белым фосфором
Zn	фермент карбоангидраза; железы внутренней секреции; процессы размножения	ZnSO ₄ (0,1-0,25%) – вяжущее, противовоспалительное действие (глазные капли); ZnO – противомикробное, вяжущее действие (в дерматологии)	
Ag	почки, железы внутренней секреции	AgNO ₃ (ляпис) – бактерицидное, вяжущее действие; протаргол, колларгол (коллоидные растворы)	

		серебра) – бактерицидное действие	
Hg	почки	HgCl ₂ (сулема) (1: 1000) – антисептик; Hg ₂ Cl ₂ (каломель) – слабительное; HgO (мазь) – в дерматологии; Hg – в термометрах	пары Hg и HgCl ₂ поражают ЦНС; разлитую ртуть связывают FeCl ₃ , S, KMnO ₄

Качественные реакции на d-элементы

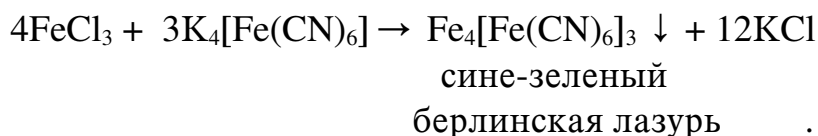
1. Реакция качественного определения ионов ферума (II)

В пробирку внести 2 капли раствора FeSO₄ и добавить 2 капли раствора K₃[Fe(CN)₆] (красная кровяная соль).

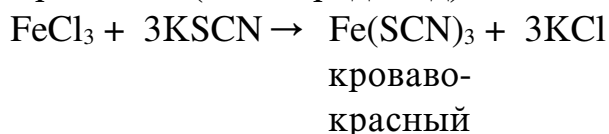

2. Реакция качественного определения ионов ферума (III).

а) В пробирку внести 2 капли раствора FeCl₃ и добавить 2 капли раствора K₄[Fe(CN)₆] (желтая кровяная соль).

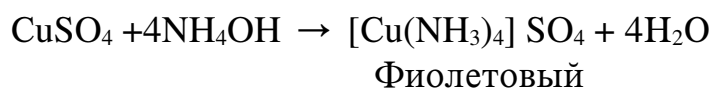

б) В пробирку внести 2 капли раствора FeCl₃ и добавить 2 капли раствора KSCN (калий роданид).

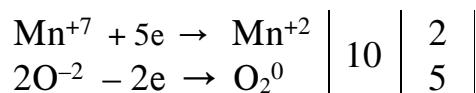
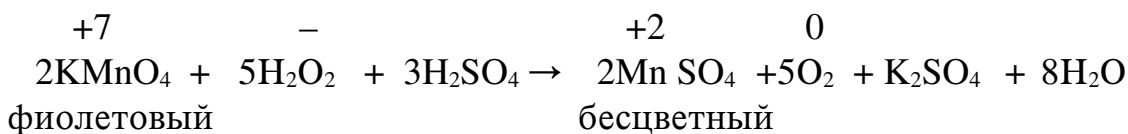
3. Реакция качественного определения ионов купрума (II).

В пробирку внести 2 капли раствора CuSO₄ и добавить по каплям раствор аммиака.

4. Реакция качественного определения иона MnO₄⁻.

В пробирку внести 2 капли раствора KMnO₄, 2 капли раствора H₂SO₄ и по каплям раствор H₂O₂.

ОКИСЛИТЕЛЬНО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫЕ РЕАКЦИИ

Окислительно-восстановительными называют реакции, которые протекают с изменением степени окисления атомов, входящих в состав молекул реагирующих веществ.

Степень окисления – это условный заряд атома, который вычисляют исходя из предположения, что молекула состоит из ионов, а общий заряд молекулы равен нулю.

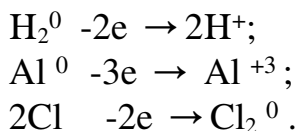
При вычислении степени окисления исходят из того, что степень окисления водорода всегда +1 (кроме гидридов), кислорода - 2 (кроме пероксидов), щелочных металлов +1, щелочно-земельных металлов +2.

Например, степень окисления азота в нитратной кислоте HNO_3 вычисляют исходя из того, что степень окисления водорода +1, кислорода - 2, три атома кислорода дают -6; тогда:

$$X + 1 + (-6) = 0; \quad X = +5.$$

А. Основные положения теории окислительно-восстановительных реакций

1) *Восстановители* - это молекулы, атомы или ионы, которые отдают электроны. При этом они окисляются:

Наиболее распространенные восстановители:

молекулы: CO , H_2 , муравьиный альдегид;

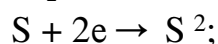
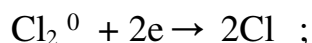
атомы: металлов, неметаллов (C,S,P);

отрицательно заряженные ионы неметаллов: Cl^- , Br^- , I^- , S^{2-} , N^{3-} , P^{3-} ;

ионы металлов в низшей степени окисления: Fe^{+2} , Cr^{+3} , Mn^{+2} ;

электрический ток на катоде.

2) *Окислители* – это молекулы, атомы или ионы, которые принимают электроны. При этом они восстанавливаются:

Наиболее распространенные окислители:

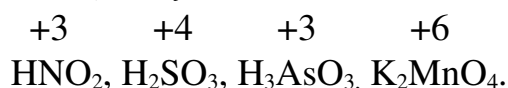
молекулы: O_2 , O_3 , KMnO_4 , MnO_2 , $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$, PbO_2 , CrO_3 , HNO_3 , галогены; неметаллы в положительной степени окисления: N^{+5} , S^{+6} , Cl^+ , Cl^{+3} , Cl^{+5} , Cl^{+7} ; ионы металлов в высшей степени окисления: Fe^{+3} , Cr^{+6} , Mn^{+7} , Pb^{+4} ; электрический ток на аноде.

3) *Окисление* – это процесс отдачи электронов молекулой, атомом или ионом. Т.е. при окислении степень окисления повышается.

4) *Восстановление* – это процесс присоединения электронов молекулой, атомом или ионом. Т.е. при восстановлении степень окисления понижается.

Окисление всегда сопровождается восстановлением и наоборот. При этом число электронов, которое отдает восстановитель равно числу электронов, которое принимает окислитель.

5) Соединения, которые содержат атом с промежуточной степенью окисления, могут быть как окислителями так и восстановителями:

Б. Окислительно-восстановительные процессы и периодическая система.

В *периодах* с ростом порядкового номера элемента восстановительные свойства уменьшаются, а окислительные увеличиваются, так как легче принять электроны до завершения энергетического уровня. Так, щелочные металлы - сильные восстановители, галогены – сильные окислители.

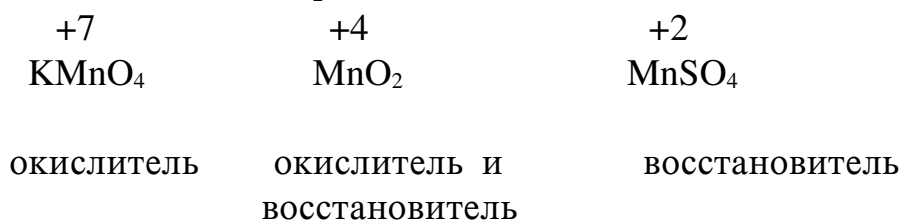
В *главных подгруппах* восстановительные свойства увеличиваются, так как увеличивается радиус атома, и электроны легче отщепляются.

В *побочных подгруппах* находятся только металлы, поэтому они восстановители.

Окислительно-восстановительные свойства связаны с *электроотрицательностью*: чем больше электроотрицательность элемента, тем сильнее его окислительные свойства (F – самый

электроотрицательный элемент). И, наоборот, металлы с низкой электроотрицательностью являются восстановителями.

Окислительно-восстановительные свойства зависят от величины степени окисления: чем больше положительный заряд одного и того же элемента, тем сильнее выражены окислительные свойства:

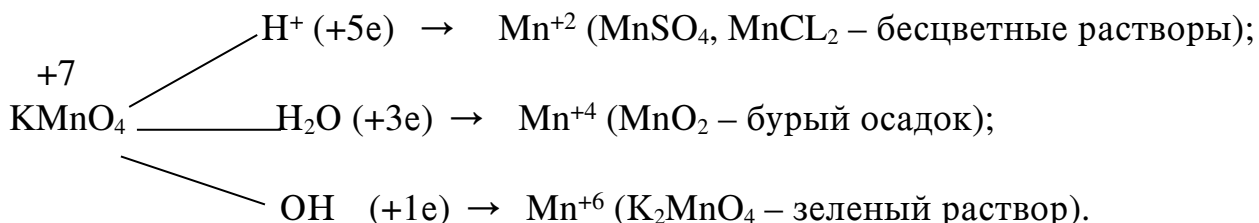

В) Влияние среды на ход окислительно-восстановительной реакции.

1) Для создания кислой среды используют H₂SO₄. Соляная кислота HCl может быть не только средой, но и восстановителем. Азотная кислота HNO₃, может быть не только средой, но и окислителем.

2) Для создания щелочной среды используют щелочи NaOH, KOH, а также Na₂CO₃.

Влияние среды на ход окислительно-восстановительной реакции можно показать на реакции восстановления KMnO₄.

Г. Изменение окислителей и восстановителей в ходе реакции.

1) В кислой среде ионы H⁺ и OH⁻ образуют воду.

2) В кислой среде катионы металлов (+1, +2, +3) образуют соли с кислотными остатками.

3) Ионы металлов, которые дают нерастворимые в воде основания, в щелочной и нейтральной средах, дают соответствующие основания (Fe(OH)₃, Cu(OH)₂).

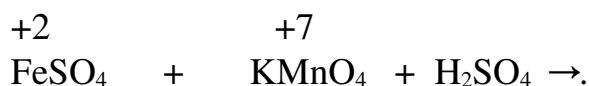
4) Ионы металлов, которые дают амфотерные гидроксиды, в щелочной среде дают соответствующие соли (Na₃[Cr(OH)₆], Na₂[Pb(OH)₄]).

Д. Составление окислительно-восстановительных уравнений.

1) Записывают формулы исходных веществ:

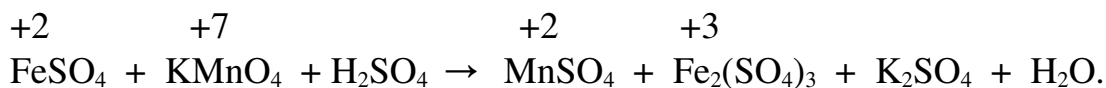

2) Найти окислитель и восстановитель в зависимости от степени окисления:

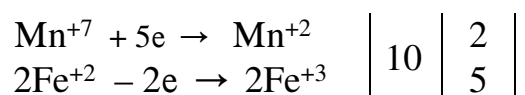

восстановитель   окислитель

3) Записывают формулы продуктов реакции в соответствии с изменением исходных окислителя и восстановителя:

4) Составляют электронный баланс и подбирают дополнительные множители так, чтобы число электронов, которые отдает восстановитель, равнялось числу электронов, которые принимает окислитель:

5) Расставляют коэффициенты в соответствии с законом сохранения массы веществ. Сначала (как правило) ставят коэффициенты к элементам, которые изменяют степень окисления, после реакции:

затем до реакции:

Далее подсчитывают число атомов-спутников этих элементов.

Далее число атомов водорода:

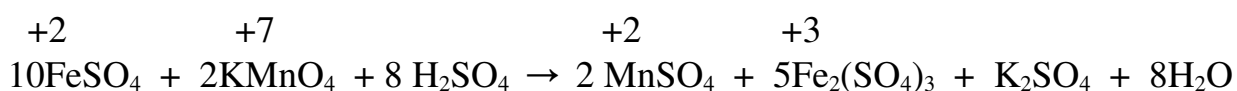

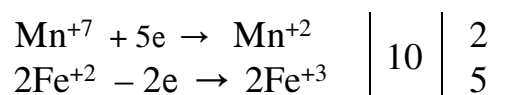
Правильность расстановки коэффициентов проверяют по количеству атомов кислорода:

80 атомов О до реакции = 80 атомов О после реакции.

Окончательный вид уравнения окислительно-восстановительной реакции

следующий:

КОМПЛЕКСООБРАЗОВАНИЕ В БИОЛОГИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ

Комплексными называются соединения, в узлах кристаллической решетки которых находятся сложные комплексные ионы и которые переходят в раствор в результате диссоциации.

В 1883 г. швейцарский химик Альфред Вернер создал теорию, которая объясняет строение комплексных соединений.

Основные положения *координационной теории Вернера*:

- а) *центральный атом* или комплексобразователь – это положительно заряженный ион металла (реже неметалл);
- б) *лиганды* – это электронейтральные или отрицательно заряженные ионы, которые располагаются (координируются) вокруг центрального атома. Центральный атом и лиганды составляют *внутреннюю координационную сферу*;
- в) *внешнюю координационную сферу* составляют положительно или отрицательно заряженные ионы, которые находятся на большем расстоянии от центрального иона и не связаны с ним;
- г) *координационное число* показывает число лигандов. Как правило координационное число равно удвоенной валентности металла. Примеры приведены в табл. 9.

Таблица 9

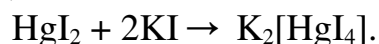
Составляющие части	Катионный комплекс [Cu(NH ₃) ₄]SO ₄	Анионный комплекс K ₂ [Pt(Cl) ₆]
Комплексообразователь	Cu ⁺²	Pt ⁺⁴
Лиганд	NH ₃	Cl
Внутренняя координационная сфера	Cu(NH ₃) ₄	Pt(Cl) ₆
Внешняя координационная сфера	SO ₄ ⁻²	K ⁺

Координационное число	4	6
Заряд комплексного иона	$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	$[\text{Pt}(\text{Cl})_6]^{2-}$

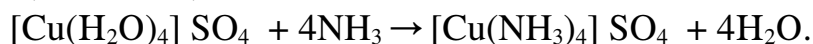
Получение комплексных соединений

Комплексные соединения получают с помощью таких реакций:

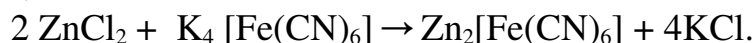
1) Реакции соединения:

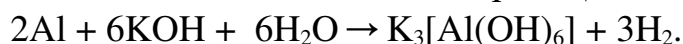
2) Реакции замещения:

3) Реакции обмена:

4) Окислительно-восстановительные реакции

Классификация комплексных соединений

1). По заряду комплексного иона:

Таблица 10

Катионные	Анионные	Нейтральные
$[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+ \text{Cl}$	$\text{Na} [\text{Al}(\text{OH})_4]^-$	$\text{Fe}(\text{CO})_5$
$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+} \text{SO}_4$	$\text{H}_2 [\text{Pt}(\text{Cl})_6]^{2-}$	$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_2 \text{Cl}_2]$
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_4]^{3+} \text{Cl}_3$	$\text{K}_3 [\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$	$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_3\text{F}_3]$

2). По природе лиганда:

Таблица 11

Название комплекса	Лиганд, его название	Пример соединения
Аммиакаты	NH_3 – аммин	$[\text{Zn}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$
Аквакомплексы	H_2O – аква	$[\text{Al}(\text{H}_2\text{O})_6] \text{Cl}_3$
Гидроксокомплексы	OH^- – гидроксо	$\text{Na}_2[\text{Zn}(\text{OH})_4]$
Ацидокомплексы	Cl^- – хлоро CN^- – циано NO_2^- – нитрито CO_3^{2-} – карбонато SCN^- – роданидо SO_4^{2-} – сульфато	$\text{K}_3[\text{AlCl}_6]$ $\text{K}_4 [\text{Fe}(\text{CN})_6]$ $\text{Na}_3 [\text{Co}(\text{NO}_2)_6]$ $[\text{Co}(\text{NH}_3)_4\text{CO}_3]$ $(\text{NH}_4)_2[\text{Hg}(\text{SCN})_4]$ $\text{K}_2[\text{Be}(\text{SO}_4)_2]$

Есть также *внутрикомплексные* соединения – хелаты, полиядерные комплексы, клатраты, фуллерены.

Одной из характеристик лигандов является их *дентатность*.

Дентатность – это число мест, которое занимает лиганды во внутренней координационной сфере комплекса.

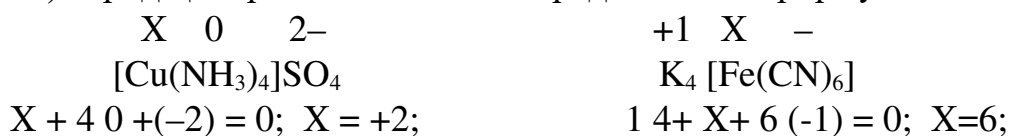
Таблица 12

Дентатность	Лиганды
монодентатные	NH ₃ , H ₂ O, OH ⁻ , Cl ⁻ , Br ⁻ , F ⁻ , NO ₂ ⁻ SCN ⁻ , CN ⁻ ,
бидентатные	CO ₃ ²⁻ , SO ₄ ²⁻ , S ₂ O ₃ ²⁻ , C ₂ O ₄ ²⁻
Полидентатные	аминополикарбоновые кислоты (комплексоны), белки

Номенклатура комплексных соединений

Комплексные соединения называют по таким правилам:

- 1) число лигандов называют *моно, ди, три, тетра, пента, гекса*;
- 2) лиганды называют по номенклатуре → см. таблица 11;
- 3) заряд центрального атома определяют по формуле:

- 4) катион называют в именительном падеже;
- 5) в анионном комплексе центральный атом имеет окончание *-ат*;
- 6) комплексный ион называют, начиная с координационного числа.

Примеры номенклатуры комплексных соединений даны в таблице 13

Таблица 13

Катионные комплексы	Анионные комплексы	Нейтральные комплексы
[Zn(NH ₃) ₄] SO ₄ тетраамминцинк (II) сульфат	K ₄ [Fe(CN) ₆] галий гексацианоферрат(II)	[Pt(NH ₃) ₂ Cl ₂] диамминдихлороплатина(II)
[Cr(H ₂ O) ₆]Cl ₃ гексааквахром(III)	Na ₂ [Zn(OH) ₄]	[Co(NH ₃) ₃ (NO ₂) ₃] триамминтринитрито-

хлорид	натрий тетрагидроксоцинкат(II)	кобальт(III)
$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_4 \text{Cl}_2] \text{Cl}_2$ тетраамминдихлоро платины (IV) хлорид	$\text{K}_2[\text{CoCl}_4]$ калий тетрахлорокобальтат(II)	$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_3\text{F}_3]$ триакватрифторо- хром(III)

Природа химической связи в комплексных соединениях

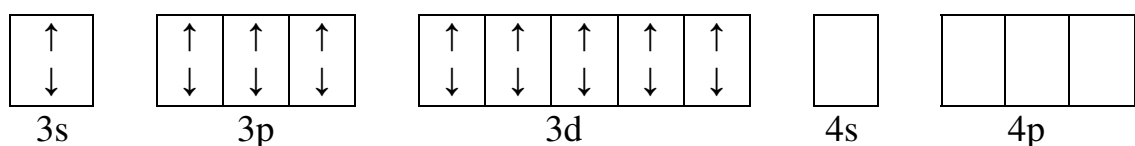
Строение, физико-химические и биологические свойства комплексных соединений зависят от природы химической связи в них. В настоящее время природу химических связей в комплексных соединениях объясняют такие теории:

- 1) метод валентных связей;
- 2) теория кристаллического поля;
- 3) метод молекулярных орбиталей.

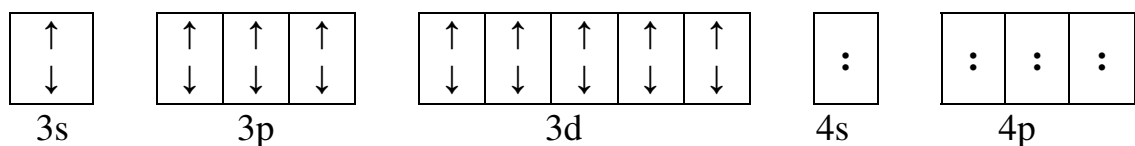
Остановимся на более простом *методе валентных связей*.

Согласно этому методу связь между центральным атомом и лигандом образуется по *донорно-акцепторному* механизму. Донором является лиганд, который отдает неподеленную электронную пару акцептору – центральному атому, который имеет свободные орбитали.

Например, при образовании иона $[\text{Zn}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$ донором является молекула аммиака, в которой атом азота имеет неподеленную электронную пару. Акцептором является атом цинка, у которого есть свободные d-орбитали. Электронно-графическая формула третьего и четвертого энергетических уровней иона цинка Zn^{+2} имеет вид:

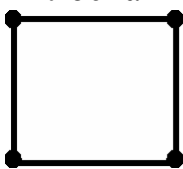
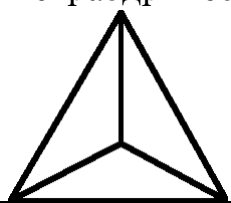
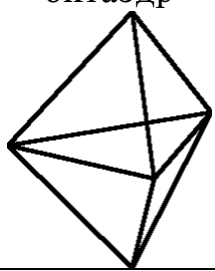
Неподеленные электронные пары атомов азота от четырех молекул аммиака-лиганда располагаются на свободных 4s- и 4p- орбиталях иона цинка:

Пространственное строение комплексных соединений

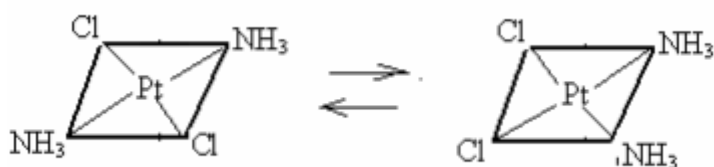
Одинаковые лиганды симметрично располагаются в пространстве вокруг центрального атома.

Таблица 14

Комплексное соединение	Координационное число	Конфигурация
$[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2] \text{Cl}$	2	линейная
$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$	4	плоская или тетраэдрическая
$\text{H}_2[\text{Pt}(\text{Cl})_6]$	6	октаэдр

Изомерия комплексных соединений

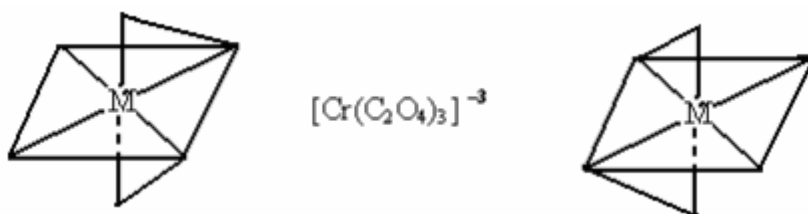
Геометрическая изомерия обусловлена разным размещением неодинаковых лигандов во внутренней сфере:

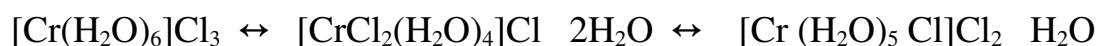
транс-конфигурация

цис-конфигурация

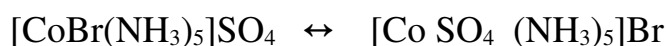
Оптическая изомерия обусловлена наличием несовместимых друг с другом зеркальных отображений:

Гидратная изомерия обусловлена разным расположением молекул воды во внутренней и внешней сферах:

Ионизационная изомерия обусловлена разным распределением кислотных остатков между внутренней и внешней сферами

Структурная или изомерия связи обусловлена разным способом соединения атомов в лиганде:

Свойства комплексных соединений

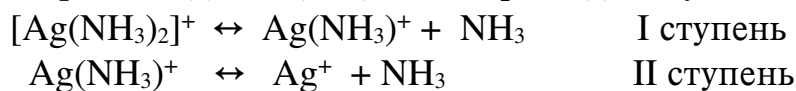
1) *Диссоциация* комплексных соединений.

Комплексные соединения являются сильными электролитами. В водном растворе они легко диссоциируют на комплексный ион и внешнюю сферу. Такая диссоциация называется *первичной*.

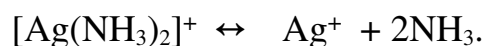
Таблица 15

Тип комплексного соединения	Уравнение диссоциации
Катионный комплекс	$[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{Cl} \leftrightarrow [\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+ + \text{Cl}^-$; $[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{Cl}_3 \leftrightarrow [\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]^{3+} + 3\text{Cl}^-$
Анионный комплекс	$\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6] \leftrightarrow 4\text{K} + [\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$ $\text{Na}_2[\text{Zn}(\text{OH})_4] \leftrightarrow 2\text{Na} + [\text{Zn}(\text{OH})_4]^{2-}$

Образовавшийся комплексный ион может также диссоциировать, хотя и слабее. Это *вторичная* диссоциация, которая идет ступенчато:

Можно написать уравнение диссоциации в одну стадию:

2) *Устойчивость* комплексных соединений.

Каждая ступень диссоциации характеризуется *константой диссоциации*.

Общую константу диссоциации комплексного иона можно записать так:

$$K_{\text{д}} = \frac{[\text{Ag}^+][\text{NH}_3]^2}{[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2^+]}$$

Комплексный ион тем устойчивее, чем меньше его $K_{\text{д}}$ или *константа нестойкости*:

$$K_{\text{д}} = K_{\text{н}}$$

Величина обратная $K_{\text{н}}$ называется константой стойкости $K_{\text{с}}$:

$$K_{\text{с}} = 1 / K_{\text{н}}$$

Чем больше константа стойкости, тем устойчивее комплекс.

Биологическое значение комплексных соединений

В организме человека, в лекарственных веществах многие d-элементы образуют комплексные соединения:

Таблица 16

Металл	Биологическая система
Fe	гемоглобин; цитохромы, каталаза, пероксидаза
Zn	карбоангидраза
Cu	цитохромоксидаза
Mn	пируваткарбоксилаза
Mg	хлорофил
Co	Витамин В ₁₂ (цианкобаламин)

Благодаря обмену веществ в организме человека поддерживается процесс комплексообразования, т.е. *металло-лигандный гомеостаз*, нарушение которого может привести к различным заболеваниям, например, железодефицитная анемия.

Многие комплексные соединения используются как лекарственные вещества (см. табл. 16). Соединения железа используются для лечения железодефицитных анемий, препараты цинка – в дерматологии, платины – как противоопухолевые препараты, хелатные комплексы (комплексонны)

используются как антиоксиданты и для связывания тяжелых металлов при отравлении (свинец, ртуть, кадмий и др.).

РАСТВОРЫ

Растворы играют важную роль в живых организмах и неживой природе.

Растворы – это гомогенные системы, состоящие из двух и более компонентов и продуктов их взаимодействия.

Одним из компонентов раствора является растворитель, количество которого в растворе больше, чем растворенного вещества. Самым распространенным растворителем и универсальным является вода, поэтому мы будем рассматривать только водные растворы.

Вода играет большую роль в живых организмах. В организме человека содержится в среднем до 70% воды.

Роль воды в организме человека:

- 1) растворитель неорганических (ионы, молекулы), органических соединений (низкомолекулярные вещества – карбоновые кислоты и их соли, аминокислоты, моносахариды и др.; белки, полисахариды, нуклеиновые кислоты), она является средой для коллоидных частиц и грубодисперсных частиц;
- 2) как высокополярное вещество вызывает диссоциацию электролитов;
- 3) в водной среде идут реакции гидролиза, гидратации, окислительно-восстановительные реакции;
- 4) принимает участие в процессах биосинтеза, катализа, осмоса, набухания;
- 5) переносит питательные вещества и выводит продукты обмена;
- 6) принимает участие в терморегуляции (при синтезе 1 моль воды выделяется 57 ккал);
  - а) высокая удельная теплоемкость (количество тепла, которое необходимо для повышения температуры тела от 14,5° до 15,5°) предотвращает перегревание тела;
  - б) высокая удельная теплота испарения (количество тепла необходимое для испарения 1 мл воды) обеспечивает постоянную температуру тела в результате испарения ее с поверхности тела;
  - в) высокая теплопроводность (после металлов) обеспечивает отведение тепла из глубоких частей тела;
- 7) суточная потребность в воде 2,5-3 л;
- 8) без воды человек может прожить 5-6 суток;
- 9) потеря 1-1,5 л воды вызывает жажду; при потере 6-8% воды нарушается обмен веществ; замедляются окислительно-восстановительные процессы, увеличивается вязкость крови, повышается температура тела, учащается

дыхание; при потере 10% воды – необратимые процессы, которые приводят к гибели живого организма.

Вода неравномерно распределяется в органах и тканях организма человека (см. табл. 17).

Содержание воды в отдельных органах живого организма
Таблица 17

Органы и ткани	Содержание воды в %
Кора больших полушарий	83,3
Соединительная ткань	80
Почки	82-83
Кожа	72
Кровь	79,3
Спинальный мозг	69,7
Жировая ткань	29
Скелет	22
Зубная ткань	0,2

Важным показателем воды является *жесткость* воды, которая обусловлена наличием гидрокарбонатов, сульфатов и хлоридов кальция и магния. Жесткая вода тормозит процессы пищеварения путем уменьшения выделения желудочного сока. При употреблении жесткой воды осаждаются соли кальция в сосудах и суставах. При стерилизации медицинского инструментария откладываются соли на нем. Жесткая вода несовместима с некоторыми лекарственными веществами, например, сульфамидами.

Классификация растворов:

- 1) по агрегатному состоянию: газообразные (воздух), жидкие (растворы газов, жидкостей, твердых веществ в жидкой среде), твердые (сплавы);
- 2) по концентрации растворенного вещества (разбавленные и концентрированные);
- 3) по способности веществ растворяться (ненасыщенные, насыщенные, пересыщенные);
- 4) по размеру частиц растворенного вещества (истинные – размер частиц $10^{-10} - 10^{-11}$ м, коллоидные – размер частиц $10^{-7} - 10^{-9}$ м, грубодисперсные – размер частиц $10^{-4} - 10^{-6}$ м).

Механизм процесса растворения

Процесс растворения это физико-химический процесс и объясняется взаимодействием молекул растворяемого вещества и растворителя.

Растворение происходит в две стадии:

а) на первой стадии диполи воды подходят к полярным группам кристаллической решетки вещества, т.е. идет процесс *гидратации* ионов. Энергия гидратации ионов больше, чем энергия кристаллической решетки, поэтому межмолекулярные связи вещества ослабляются, а затем разрываются, и гидратированные молекулы или ионы переходят в растворитель. Эта стадия процесс экзотермический.

б) на второй стадии происходит *диффузия* гидратированных частиц в объем растворителя.

Общее правило способности веществ к растворению можно сформулировать так: *подобное растворяется в подобном*. Т.е. полярные вещества растворяются в полярных растворителях, а неполярные – в неполярных.

Образование растворов это самопроизвольный процесс, который идет с увеличением неупорядоченного движения молекул вещества, т.е. с увеличением энтропии – $S > 0$ и уменьшением энергии Гиббса $G < 0$.

Растворимость газов, жидкостей и твердых веществ

А. Растворимость газов происходит в результате действия вандерваальсовых сил (например, азота, кислорода в воде) или химического взаимодействия (например, HCl, CO₂, NH₃ в воде). Растворимость газов зависит от природы газа и растворителя, давления, температуры, наличия электролитов.

Влияние *природы* газа и растворителя подчиняется общему правилу: полярные газы растворяются в полярных растворителях (HCl, NH₃ в воде, которые еще и взаимодействуют с ней); неполярные газы в неполярных растворителях (N₂ в гексане, O₂ в ацетоне).

Закон Генри-Дальтона описывает зависимость растворимости газов от *давления*:

при постоянной температуре растворимость газа прямо пропорциональна парциальному давлению данного газа:

$$N = kP,$$

где N – молярная доля газа,
P – парциальное давление газа,
k – коэффициент Генри.

Парциальное давление это часть общего давления, которая приходится на долю каждого газа в смеси.

Общее давление газовой смеси равно сумме парциальных давлений всех газов смеси.

При растворении газов энтропия уменьшается: $S < 0$.

Зависимость растворимости газов от давления имеет большое биологическое значение, например, для газообмена в легких. Парциальное давление O_2 во вдыхаемом воздухе больше, чем в крови, поэтому кислород растворяется в капиллярах легких. А парциальное давление CO_2 в крови больше, чем в воздухе, поэтому он удаляется из крови.

Насыщение организма кислородом используется для лечения некоторых заболеваний, например, анемий, газовой гангрены, кессонной болезни, помещая больного в барокамеру.

С уменьшением давления растворимость газов уменьшается. Это можно наблюдать при открытии бутылки с газированной водой, в которой газ растворен под давлением.

При *повышении температуры* растворимость газов уменьшается. Так как процесс растворения экзотермический, то согласно принципу Ле-Шателье повышение температуры приводит к уменьшению растворимости газов. Для освобождения дистиллированной воды от CO_2 используют кипячение.

При наличии в растворе *электролитов* растворимость газов уменьшается, так как часть воды идет на гидратацию ионов электролита, уменьшая общее количество молекул воды. Русский ученый И.М.Сеченов установил зависимость между растворимостью газов и концентрацией электролита:

$$C = C_0 e^{-kc},$$

где C – растворимость газа в растворе электролита,
 C_0 – растворимость газа в чистом растворителе,
 c – концентрация электролита,
 k – постоянная, зависящая от природы газа, электролита, температуры.

Согласно этому закону в крови растворяется меньше кислорода и других газов, чем в воде, так как кровь содержит много электролитов.

Б. Растворимость жидкости в другой жидкости зависит от их природы.

Таблица 18

Растворимость	Жидкости
---------------	----------

Практически нерастворимые	жир – вода; бензин – вода
Ограниченно растворимые	бензол – вода; анилин – вода
Неограниченная растворимость	этанол – вода; толуол – бензол

Если к двум ограниченно растворимым жидкостям, например, четыреххлористый углерод CCl_4 и вода добавить I_2 , который растворяется в обеих жидкостях, и встряхнуть, то I_2 распределится между ними по *закону распределения Нернста*:

$$K_{\text{э.р.}} = \frac{C(CCl_4)}{C(H_2O)}$$

На этом основано извлечение, т.е. *экстракция* веществ из смеси.

Например, экстракция белков из сыворотки крови, лекарственных веществ из растений.

Закон распределения Нернста объясняет проникновение веществ через клеточную мембрану. Так, водонерастворимые соединения – жиры, холестерин – проникают в клетку через липидный слой мембраны, в котором они растворяются. Их накопление в липидном слое подчиняется закону распределения.

В. Растворимость твердых веществ зависит от природы вещества и растворителя, температуры.

Полярные растворители хорошо растворяют полярные вещества (соли, кислоты в воде), неполярные растворители растворяют неполярные вещества (нафталин в спирте).

Растворимость большинства твердых веществ с увеличением температуры увеличивается. Но растворимость $Ca(OH)_2$ с повышением температуры уменьшается, так как это процесс экзотермический.

Способы выражения концентрации растворов

Важной характеристикой раствора есть его количественный состав. Рассмотрим наиболее важные и распространенные способы выражения концентрации растворов.

1. **Массовая доля ω** - это отношение массы растворенного вещества m_x (г) к массе раствора $m_{\text{р-ра}}$ (г):

$$\omega = \frac{m_x}{m_{\text{р-ра}}} \cdot 100\%$$

Единицы измерения массовой доли – проценты или в частях.

Масса раствора связана с объемом и плотностью:

$$m_{\text{р-ра}} = V \cdot \rho,$$

где $m_{\text{р-ра}}$ – масса раствора в г;

V - объем раствора в мл;

ρ - плотность раствора в г/мл.

Массу раствора можно найти как сумму массы воды и массы растворенного вещества: $m_{p-ра} = m_{воды} + m_x$.

2. **Молярная концентрация C_x** – это количество растворенного вещества ν в единице объема раствора:

$$C_x = \frac{\nu}{V}; \quad \text{выражаем } \nu = \frac{m_x}{M_x}, \text{ тогда}$$

$$C_x = \frac{m_x}{M_x \cdot V},$$

где, m_x - масса вещества в г,

V - объем раствора в л.

Единицы измерения – моль/л или ммоль/л.

Из формулы молярной концентрации можно найти массу растворенного вещества или навеску: $m_x = C_x M_x \cdot V$.

3. Но вещества реагируют не в молярном соотношении, а в эквивалентном.

Эквивалент – это частица вещества X , которая эквивалентна одному протону или одному электрону. Для нахождения эквивалента необходимо знать *фактор эквивалентности* $f_{\text{э.кв.}}$ – это число, которое показывает, какая частица вещества X эквивалентна одному протону или одному электрону.

Фактор эквивалентности находят по формуле:

$$f_{\text{э.кв.}} = \frac{1}{z},$$

где z находят для каждого класса соединений:

- а) z для кислот – это число протонов, которое замещается на металл:

$$\text{например, } f_{\text{э.кв.}}(\text{HCl}) = \frac{1}{1}; \quad f_{\text{э.кв.}}(\text{H}_2\text{SO}_4) = \frac{1}{2} \text{ или } \frac{1}{1}, \text{ если}$$

замещается

только один протон.

- б) z для оснований – это число оксигрупп:

$$\text{например, } f_{\text{э.кв.}}(\text{NaOH}) = \frac{1}{1}; \quad f_{\text{э.кв.}}(\text{Ca(OH)}_2) = \frac{1}{2};$$

- в) z для солей – это суммарная валентность металла (произведение валентности металла на его количество):

$$\text{например, } f_{\text{э.кв.}}(\text{Na}_2\text{SO}_4) = \frac{1}{2}; \quad f_{\text{э.кв.}}(\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3) = \frac{1}{6};$$

- г) z для окислительно – восстановительных реакций – это число электронов, которое отдает восстановитель или принимает окислитель:

$$\text{например, для реакции } \text{Fe}^{+2} - 1e \rightarrow \text{Fe}^{+3} \quad f_{\text{э.кв.}}(\text{Fe}^{+2}) = \frac{1}{1};$$

для реакции $Mn^{+7} + 5e = Mn^{+2}$ $f_{\text{ЭКВ}}(Mn^{+7}) = \frac{1}{5}$.

Используя фактор эквивалентности можно вычислить молярную массу эквивалента: $M_{f_{\text{ЭКВ.Х}}} = f_{\text{ЭКВ.Х}} \cdot M_X$.

Зная молярную массу эквивалента, можно вычислить **молярную концентрацию эквивалента** $C_{f_{\text{ЭКВ.Х}}}$ (раньше называлась нормальная концентрация C_N) – **это количество вещества эквивалента в единице объема раствора:**

$$C_H = \frac{m_X}{M_X \cdot f_{\text{ЭКВ.Х}} \cdot V}$$

где m_X - масса вещества в г,
 V - объем раствора в л.

Единицы измерения моль/л или ммоль/л.

Из формулы молярной концентрации эквивалента можно найти массу растворенного вещества или навеску: $m_X = C_X \cdot M_X \cdot f_{\text{ЭКВ}} \cdot V$.

4) **Моляльная концентрация** b_X – количество вещества X в 1 кг растворителя:

$$b_X = \frac{V_X}{m_{\text{р-ра}} \cdot V} = \frac{m_X}{M_X \cdot m_{\text{р-ра}} \cdot V}$$

Единицы измерения моль/кг растворителя.

Моляльная концентрация используется для точных измерений, например, для нахождения констант.

5) **Титр раствора** t – это масса растворенного вещества в 1 мл раствора:

$$t = \frac{m_X}{V}$$

Единицы измерения г/мл.

Титр раствора широко используется в аналитической химии.

6) Для вычисления концентрации растворов по данным титрования используют **закон эквивалентов – произведение молярной концентрации раствора на объем раствора есть величина постоянная:**

$$C_{H1} \cdot V_1 = C_{H2} \cdot V_2$$

7) Для перехода от одного способа выражения концентрации к другому используют формулы, которые связывают различные способы выражения концентрации:

$$b_X = \frac{\omega \% \cdot \rho \cdot 10}{M_X}$$

$$C_H = \frac{\omega \% \cdot \rho \cdot 10}{M_X \cdot f_{\text{ЭКВ.Х}}}$$

Для выражения концентрации лекарственных веществ в медицине в настоящее время используют молярную концентрацию и молярную концентрацию эквивалента.

ОСНОВИ ТИТРИМЕТРИЧНОГО АНАЛІЗУ

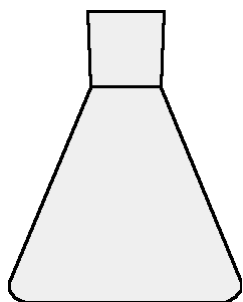
Титриметричний або об'ємний аналіз це частина кількісного аналізу речовин.

Титрування – це додавання (приливання) одного розчину до другого.

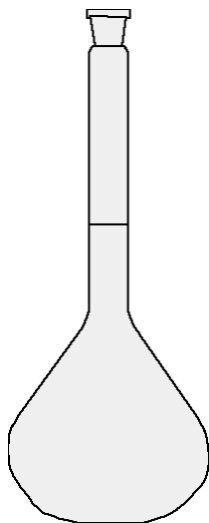
Вимірювальний посуд та його застосування.

В титриметричному аналізі використовують різний вимірювальний хімічний посуд.

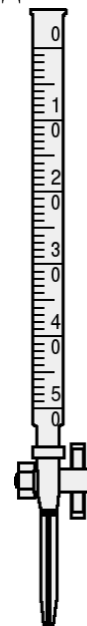
- 1) *Колби конічні* – використовують для титрування.
- 2) *Колби мірні* – використовують для виготовлення розчинів точної концентрації.
- 4) *Бюретка* – для титрування.
- 3) *Піпетки* – для переносу певного об'єму розчину. Із *кінцевої* піпетки розчин виливають до кінця; із *некінцевої* – до нижньої поділки.
- 4) *Воронки* – для переносу наважки та для фільтрування осаду.
- 5) *Стакан мірний* – для вимірювання приблизного об'єму рідини.

Колба конічна

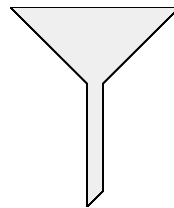
Мірна колба

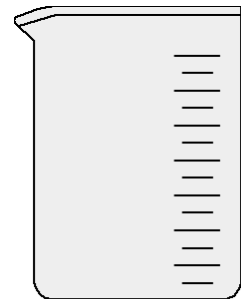
Бюретка

Піпетка

Воронка

Стакан мірний

Титриметричний аналіз ґрунтується на точному вимірюванні об'єму титрованого розчину, витраченого на взаємодію з певним об'ємом досліджуваного розчину.

Титрованим називають розчин із точно відомою концентрацією.

Методи приготування титрованого розчину:

- 1) із фіксаналу: ампула з точною наважкою речовини, яку розчиняють в певному об'ємі розчинника;
- 2) за точною наважкою (точно зважена маса), яку розчиняють в певному об'ємі розчинника;
- 3) за приблизною наважкою, з наступним визначенням точної концентрації (титру) за вихідною речовиною.

Незавжди можна приготувати титрований розчин за точною наважкою. Наприклад, NaOH поглинає з повітря вологу та карбон (IV) оксид (вуглекислий газ), тому склад його напостійний; H₂SO₄ – гігроскопічна (поглинає воду). Тому беруть приблизну наважку, розчиняють у воді, а потім встановлюють титр за вихідними речовинами.

Вихідними називаються речовини, з яких готують титрований розчин за точною наважкою.

Такі речовини повинні відповідати певним вимогам:

- а) повинні бути хімічно чистими, тобто не містити домішок;
- б) склад повинен відповідати формулі. Наприклад, $\text{H}_2\text{C}_2\text{O}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$;
- в) не повинні змінюватися під час зберігання;
- г) повинні добре розчинятися у воді.

Кінець реакції між титрованим та досліджуваним розчинами встановлюють за зміною забарвлення індикатора.

Індикатори– це слабкі органічні кислоти або основи, які змінюють своє забарвлення в залежності від рН розчину.

Інтервал значення рН, в якому індикатор змінює своє забарвлення, називається *інтервалом переходу* забарвлення індикатора.

В об'ємному аналізі частіше використовують такі індикатори:

Індикатор	Забарвлення в кислому середовищі	Інтервал переходу забарвлення, рН	Забарвлення в лужному середовищі
Метилоранж	рожевий	3,1 – 4,4	жовтий
Фенолфталеїн	безбарвний	8,2 – 10,5	малиновий

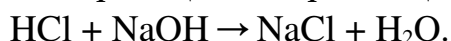
Індикатори змінюють своє забарвлення, тому що молекули та іони індикатора мають різне забарвлення, а наявність молекул або іонів залежить від реакції середовища розчину.

Залежно від типу хімічної реакції титриметричний аналіз поділяється на різні методи: нейтралізації, осадження, комплексонометрії, оксидиметрії.

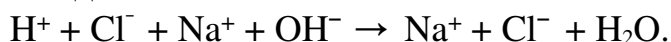
Ми розглянемо метод нейтралізації або метод кислотно-основного титрування.

Метод нейтралізації – це метод об'ємного аналізу, в якому використовуються титровані розчини кислот та лугів.

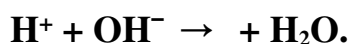
В основі методу лежить реакція нейтралізації. Наприклад:

В іонному вигляді:

Скорочене іонне рівняння:

Це основне рівняння методу нейтралізації.

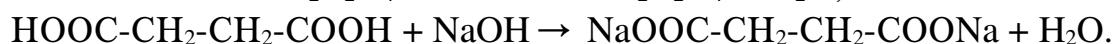
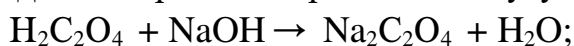
Залежно від титрованого розчину метод нейтралізації ділиться на метод *алкаліметрії та ацидіметрії*.

Алкаліметрія.

Алкаліметрія – це метод визначення кислот та солей, які дають під час гідролізу кислу реакцію, за допомогою титрованого розчину лугу.

Титровані робочі розчини методу – це розчини NaOH або KOH. Так як склад їх несталий (поглинають із повітря воду і вуглекислий газ), спочатку готують розчин за приблизною наважкою, а потім встановлюють титр за *вихідними речовинами*.

Вихідними речовинами в алкаліметрії є щавлева кислота (оксалатна) $\text{H}_2\text{C}_2\text{O}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ (HOOC–COOH) або янтарна кислота HOOC-CH₂-CH₂-COOH (сукцинат), які взаємодіють із робочим розчином лугу так:

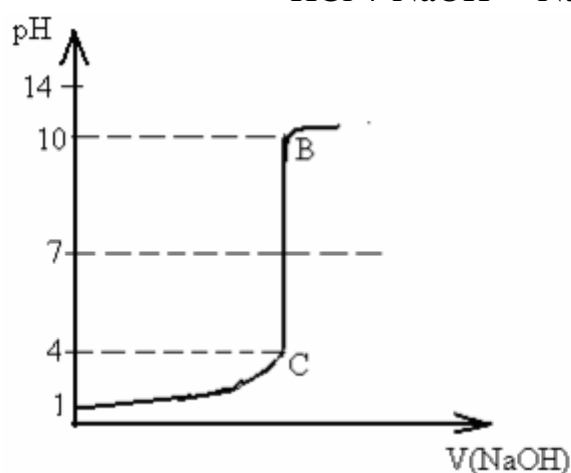
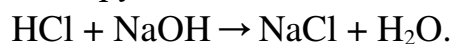

Хід титрування характеризується кривою титрування.

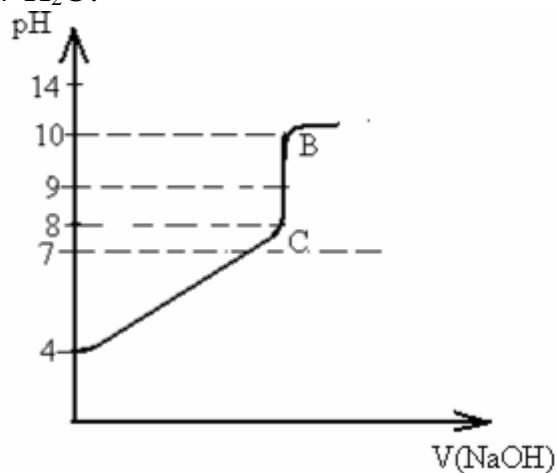
Крива титрування показує зміну рН розчину, що титрується, залежно від об'єму титрованого.

В алкаліметрії є два варіанти титрування.

А) Сильна кислота титрується сильною основою (лугом):

А

Б

Розглянемо криву А:

початковий рН сильної кислоти може дорівнювати 1. В процесі доливання до розчину кислоти титрованого розчину лугу рН поступово збільшується – відрізок 1 – С. В точці С кислоти залишається дуже мало, і в результаті

додавання однієї краплі титрованого розчину лугу відбувається різка зміна рН – відрізок С – В. Внаслідок цього змінюється забарвлення індикатора і титрування закінчується.

Така різка зміна рН внаслідок додавання однієї зайвої краплі титрованого розчину, називається **стрибком титрування**.

Під час титрування сильної кислоти лугом стрибок титрування знаходиться в межах рН = 4-10.

Посередині стрибка титрування знаходиться точка з величиною рН = 7. Це **точка еквівалентності: величина рН, за якого речовини прореагували в еквівалентних кількостях.**

Кінець титрування визначають за зміною забарвлення індикатора. Принцип вибору індикатора такий:

інтервал переходу індикатора повинен співпадати зі стрибком титрування.

Для даного випадку беруть індикатор фенолфталеїн, тому що його інтервал переходу забарвлення рН=8,2-10,5 розміщується в межах стрибка титрування. В досліджуваному розчині кислоти фенолфталеїн безбарвний, а в кінці титрування з'являється малинове забарвлення.

Б) Слабка кислота титрується сильною основою. Наприклад:

Розглянемо криву Б:

початковий рН слабкої кислоти може дорівнювати 4. Після додавання до розчину кислоти титрованого розчину лугу рН поступово збільшується – відрізок 4 – С. В точці С кислоти залишається дуже мало, і в результаті додавання однієї краплі титрованого розчину лугу відбувається різка зміна рН – відрізок С– В. Внаслідок змінюється забарвлення індикатора і титрування закінчується.

Під час титрування слабкої кислоти лугом стрибок титрування лежить в межах рН = 8-10 а точка еквівалентності рН = 9.

Індикатор беруть також фенолфталеїн.

Тобто під час титрування лугом треба використовувати індикатор фенолфталеїн.

Чому під час титрування слабкої кислоти лугом стрибок титрування та еквівалентна точка знаходяться в лужному середовищі? Це пояснюється тим, що під час взаємодії слабкої кислоти та лугу утворюється сіль (рівняння 1), яка гідролізується і створює лужне середовище (рівняння 2).

Застосування алкаліметрії в медицині

Існує багато методів визначення концентрації речовин, але алкаліметрію використовують для попереднього аналізу або в тих випадках, коли немає можливості застосувати інші методи.

Методом алкаліметрії можна визначити:

а) HCl – 8,2-8,3%-ний розчин застосовується як фармакопейний препарат для підвищення кислотності шлункового соку;

H_2SO_4 , H_3PO_4 , H_3BO_3 , CH_3COOH , лимонна та ін. – використовуються в фармації для аналізу;

б) можна визначати кислотність шлункового соку, сечі.

Ацидіметрія.

Ацидіметрія – це метод визначення основ та солей, що дають під час гідролізу лужну реакцію, титрованим розчином кислоти.

Титровані робочі розчини методу – це розчини HCl або H_2SO_4 . Склад їх несталий (HCl випаровується, «димить», а H_2SO_4 поглинає з повітря воду), спочатку готують розчин за приблизною наважкою, а потім встановлюють титр за *вихідними речовинами*.

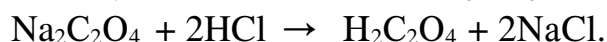
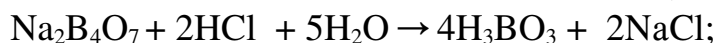
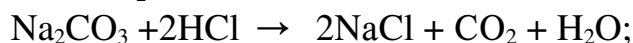
Вихідними речовинами в ацидіметрії є:

натрій карбонат – Na_2CO_3 ;

натрій тетраборат (бура) – $\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$;

натрій оксалат – $\text{Na}_2\text{C}_2\text{O}_4$.

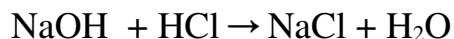
Вони реагують і з робочим розчином кислоти так:

Ці солі використовують як вихідні речовини, тому що вони в результаті гідролізу дають лужну реакцію і можуть титруватися кислотою.

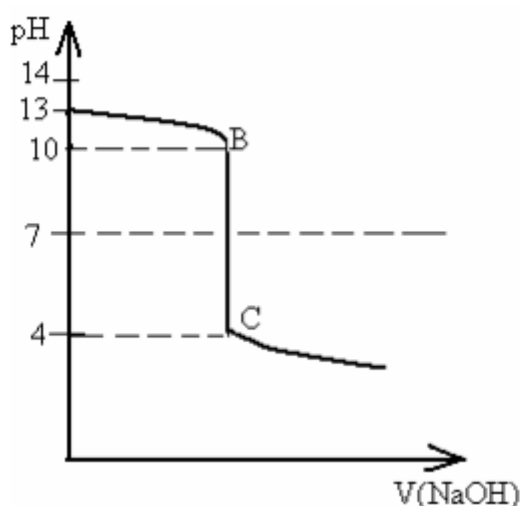
Хід титрування графічно виражають кривою титрування.

А) Сильна основа титрується сильною кислотою:

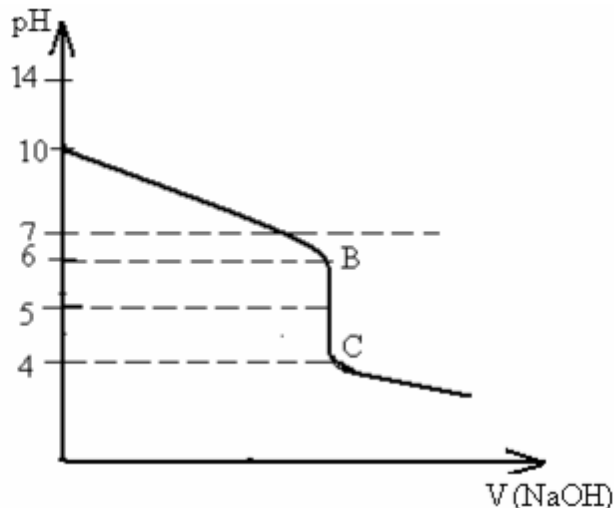

Розглянемо криву А:

початковий рН сильної основи може дорівнювати 13. На початку доливання до розчину основи титрованого розчину кислоти рН поступово зменшується – відрізок 13 – В. В точці В основи залишається дуже мало, і під час додавання однієї краплі титрованого розчину кислоти відбувається різка зміна рН – відрізок В – С. В результаті змінюється забарвлення індикатора і титрування закінчують.

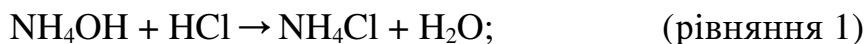
А

Б

Стрибок титрування рН = 10 - 4, точка еквівалентності рН = 7. Індикатор вибираємо метилоранж, тому що його інтервал переходу рН = 3,1 - 4,4 співпадає зі стрибком титрування. В досліджуваному розчині основи метилоранж жовтий, а в кінці титрування змінює забарвлення на рожеве.

В) Слабка основа титрується сильною кислотою. Наприклад:

Розглянемо криву Б:

початковий рН слабкої основи може дорівнювати 10. На початку додавання до розчину основи титрованого розчину кислоти рН поступово зменшується – відрізок 10 – В. В точці В основи залишається дуже мало, і в результаті додавання однієї краплі титрованого розчину кислоти відбувається різка зміна рН – відрізок В – С. Змінюється забарвлення індикатора і титрування закінчують.

Стрибок титрування лежить в межах рН = 6 – 4, а точка еквівалентності рН = 5.

Індикатор беруть також метилоранж.

Під час титрування сильною кислотою краще взяти індикатор метилоранж.

Чому під час титрування слабкої основи сильною кислотою стрибок титрування та еквівалентна точка знаходяться в кислому середовищі? Це пояснюється тим, що продуктом взаємодії слабкої основи та сильної кислоти утворюється сіль (рівняння 1), яка гідролізується і створює кисле середовище (рівняння 2).

Застосування ацидіметрії в медицині

Ацидіметрію також використовують для попереднього аналізу або в тих випадках, коли немає можливості застосувати інші методи.

Методом ацидіметрії можна визначати:

– NaOH, KOH – використовують в фармації для аналізу;

- NH_4OH – визначають в питній воді, його надлишок негативно впливає на ЦНС; визначають концентрацію лікарського препарату (3%-ий розчин);
- NaHCO_3 – антацидний засіб, необхідно знати його чистоту;
- визначають тимчасову твердість води;
- визначають рН кишкового соку.